

**BO'LAJAK O'QITUVCHILARNI KASBIY IJTIMOYILASHTIRISHNING
METODOLOGIK MASALALARI**

S.R.Zohidova - katta ilmiy xodim-izlanuvchi
Samarqand davlat universiteti

Tayanch so'zlar: kasbiy ijtimoiylashtirish, mezon, tarixiylik, mantiqiylik, dialektik mezon.

Ключевые слова: профессиональная социализация, критерий, исторические критерии, логические критерии, диалектические критерии.

Key words: professional socialization, criteria, historical criteria, logical criteria, dialectical criteria.

Ijtimoiylashuv – insonning barcha yosh bosqichlaridagi uning tabiiy, maqsadli yo'naltirilgan hayot sharoitlari bilan o'zaro muvofiqlikda sodir bo'ladigan, madaniyatni egallashi va qayta tatbiq etishi jarayonidagi rivojlanishi va o'z-o'zini o'zgartirib borishidir. Mazkur jarayonda pedagogning eng asosiy vazifasi – insonning mustaqil fikrli, jamiyatdagi o'z o'rnini va shaxsiy orzu-intilishlari yo'nalishini anglaydigan, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni saqlash va mustahkamlashga qodir shaxs bo'lib etishishiga erishishdan iboratdir. Ushbu holatda, pedagogik faoliyat esa muhim bunyodkor ijtimoiy vazifani bajaradi: bu jarayonda nafaqat yaxlitlikda shaxs shakllanadi, balki mamlakatning kelajagi aniqlanadi, uning madaniy va ishlab chiqarish salohiyati ta'minlanadi. Pedagogik faoliyatning kelajakni oldindan ko'ra olish bilan bog'liqlikdagi tavsifi uning maqsadlarining ko'p qirraliligini, faqat bugungi kun uchun shaxs va jamiyat ehtiyojlarini qondirishnigina emas, balki kelajak uchun yo'naltirilganligini, yosh mutaxassislarni ijtimoiy hayot va kasbiy faoliyatga moslashuvinigina emas, ularning faoliyat sohasini innovatsiyalanib borishini ham aniqlab beradi.

Ijtimoiylashuvda asosiy mezonlar tadqiqot predmetiga tadbiqan singdirishishi lozim bo'lgan nazariy asoslar pedagogik amaliyot metodologiyasini rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin.

Mezon – muayyan bir nazariya, ta'limot, fan, dunyoqarash yoki nazariy dasturning asosi; insonning e'tiqodi, voqelikka bo'lgan munosabati va xulq-atvor me'yorlarini belgilab beradi. Falsafada mezon – boshlang'ich nuqta, boshqaruvchi g'oya, xulq-atvor, o'zini tutishning asosi sifatida qaraladi. Mantiqiy ma'noda mezon markaziy tushuncha bo'lib, abstraksiya sifatida olingan hodisaning barcha sohalariga tatbiq qilinuvchi, umumlashtiruvchi va tarqatuvchi tizimning asosidir.

N.M.Boritko pedagogik kategoriya sifatida mezonning quyidagi xususiyatlarini ko'rsatib o'tadi: boshqaruvchi talablar; tarbiyaviy jarayonning qonuniyatlari hamda ziddiyatlari; e'tiqod sifatida namoyon bo'luvchi ichki boshqaruvchi g'oya; ma'lum doiradagi hodisa va jarayonlarga nisbatan tatbiq etilish; mezonlar guruhida o'zaro ta'sirlashish va bir-birini to'ldirish. Shunday qilib, pedagogik mezonlar – «pedagog borlig'ining dominant, pedagogik ta'sir mavjudligini ta'minlovchi faoliyatning mazmuni va mohiyatini belgilab beruvchi qoidasidir».

Olib borilgan tadqiqotlar g'oyalariga tayanib, o'qituvchining kasbiy ijtimoiylashuv yo'li va yo'nalishini belgilab beruvchi metodologik g'oya va qarashlarni ajratib olishga imkon beruvchi mezonlarini belgilab olish maqsadga muvofiq deb

topildi. Bu o'rinda N.S.Pryajnikov o'zaro bog'liqlikda bo'lgan mezonlar tizimida metodologik, tashkiliy-boshqaruvchilik, aniq amaliy va etik xususiyatlarga ega g'oya va qarashlarni belgilab olish g'oyasini ilgari suradi.

Metodologik g'oya va qarashlarni aniqlovchi mezonlari quyidagilardan iboratdir:

Tarixiylik – predmetni uning rivojlanib borish jarayonida o'rganish. Mazkur mezon so'z yuritilayotgan tadqiqot asosida yotuvchi dialektik metodning muhim talabi hisoblanadi. V.I.Juravlyov ta'kidlaganidek «Har qanday ijtimoiy fan ob'ektni yaxlit va majmuaviy tarzda o'rganishni tarixiy mezoni asosida qaraydi. Shunga ko'ra, tadqiqotchi ob'ektning mavjud holati hamda istiqboldagi rolini baholaydi».

Mantiqiylik - o'rganilayotgan obyektning alohida, uni o'rab turgan muhitdan ajratib olingan holda emas, balki aynan (mazkur tadqiqot obyektini misolida bo'lgani kabi) yaxlit tizim sifatida qarashni ko'zda tutadi. Aks holda, ushbu ob'ektning o'rganish natijalari tadqiqot mahsuli emas, balki faqat ma'lum natijalarni qayd etishdan iborat bo'lib qoladi.

Dialektik mezon - shaxsning ijtimoiy munosabatlarning faol sub'ekti ekanligi to'g'risidagi etakchi falsafiy g'oyalar yangicha talqin qilish natijasida tadqiqotlar mazmuni ham vaqt o'tishi bilan o'zgarib boradi. Bu ma'noda dialektik mezon tarbiyaning etakchi mezoni sifatida o'z davrining ustuvor ijtimoiy-madaniy g'oyalariga yo'naltiriladi. Foyalar maqsad, mazmun, metod va tarbiya natijalariga aylana borib, pedagogik jarayonning metodologik asosini belgilab beradi.

O'qituvchining shaxsiy va kasbiy rivojlanishi o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish jarayoni, ijodkorlik esa kasbiy faoliyatini loyihalashga bo'lgan ob'ektiv ehtiyoj sifatida qaraladi. O'qituvchining kasbiy tayyorgarlik jarayonini individual loyihalash g'oyalari kasbiy-pedagogik ta'limning ob'ektiv etakchi mezoni bo'lib qolmoqda.

Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy ijtimoiylashtirishning tashkiliy-metodik mezonlari sifatida quyidagilar e'tirof etiladi:

Pedagogik ta'lim mazmunining shaxsga yo'naltirilganligi. Mazkur mezonning amalga oshirilishi bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash jarayonini quyidagi yo'nalishda o'zgartirishni ko'zda tutadi: o'qituvchining bir butun shaxs sifatida rivojlanishi, o'qituvchi ongini kasbiy faoliyati yo'nalishida qayta yo'naltirilishi hamda o'qituvchining kasbiy faoliyatiga tadbiq etishi lozim bo'lgan ideal va qadriyatlarni o'zlashtirishi.

Pedagogik ta'lim mazmunining kasbiy faoliyatga yo'naltirilganligi. Ushbu mezon birinchidan, o'qituvchining shakllanish jarayonini loyihalashning integral tavsifida ekanligini ta'kidlaydi; ikkinchidan,

uni loyihalashning aniq shakllarini belgilaydi; uchinchidan, o'qituvchining ijodiy kuch-quvvatini ishga solish yo'llarini hamda vositalarini ko'rsatib beradi, bu bilan uni pedagogika fani va amaliyot bosib o'tgan yo'lni qayta takrorlamaslikka olib keladi.

Kasbiy faoliyatning pedagogik akslanish (refleksiya) mezon. Bo'lajak o'qituvchining kasbiy ijtimoiylashuv jarayonida mazkur mezonning amalga oshirilishi o'qituvchida o'zini shaxs sifatida doimiy takomillashtirib borishga bo'lgan ehtiyojni tarbiyalaydi. Buning uchun u kasbiy fikrlash, refleksiv sifatlarni rivojlantiradi, aniq kasbiy faoliyatni amalga oshirish uchun maqsadga muvofiq bo'lgan shakl va metodlarni shakllantiradi. Bu o'rinda asosiysi – kasbiy faoliyat, ya'ni maqsad, faoliyatni amalga oshirish sharoitlari to'g'risida tushunchalar, harakat dasturi, faoliyat natijalarini baholash mezonlari, faoliyat natijalarini baholashni ratsional yo'lga qo'yish holatlarining aniqlanishidir. Mazkur mezon o'qituvchi harakatlarining tavsifini hamda usullarini belgilab beradi. Buning uchun o'qituvchining pedagogik madaniyat timsoli sifatidagi kasbiy faoliyat modeli uning kasbiy xulqi uchun namuna bo'lib qoladi. Bularning hammasi o'qituvchining kasbiy takomillashuvga intiluvchanligini oshiruvchi shaxsning ma'naviy-axloqiy qarashlarini faollashtiradi.

Falsafiy kategoriya sifatida «shakllanish» dunyoqarash bilan bog'lanadi: uning asosida har qanday buyum, voqea-hodisaga qarama-qarshiliklar birligining namoyon bo'lishi sifatida qarash yotadi; u yaralish va rivojlanishni oddiy miqdoriy o'zgarish sifatida qabul qiluvchi metafizik tasavvurlar bilan mos kelmaydi. SHaxs tushunchasining muayyan-tarixiy namoyon bo'lishining falsafiy talqini va ijtimoiy-iqtisodiy bog'lanishlaridan kelib chiqqan holda pedagogika va psixologiya uning shakllanishini jamiyat taraqqiyoti bilan uzviy bog'liqlikda qaraydi.

Tahlillarimizdan ma'lum bo'ldiki, «shakllanish» kategoriyasi ko'proq tarbiya muammolariga bag'ishlangan pedagogik tadqiqotlarda uchraydi (Y.K.Vasilev va boshqalar). Biroq, odatda u turli ma'noda talqin qilinadi. Aksariyat holatlarda shaxs rivojlanishi quyidagi tushunchalar bilan ifodalanadi: a) turli vaziyat va sharoitlarda namoyon bo'luvchi, shaxsning ichki qarashlarini belgilab beruvchi etakchi motivlar tizimi; b) jamiyatda mavjud bo'lishning o'ziga xosligini belgilab beruvchi shaxs o'zagi, asosi; v) tashqi ta'sirlarning ichki shartlar bilan qo'shilib umumiy yo'naltirilganlikni kasb etuvchi, tashqi va ichki sharoitlar birligining ifodasi; g) motivlar, qiziqishlar, ehtiyojlar, intilishlar, g'oyalar, e'tiqodlar.

Bir qator ishlarda shaxsni kasbiy ijtimoiylashtirish didaktik muammo sifatida qaraladi.

Ijtimoiylashuv insonning madaniyat, kommunikatsiya ta'siri ostida shakllanish jarayoni, bir-birlari bilan muloqotda bo'lishlarini ifodalasa, ijtimoiylashtirish tushunchasi esa, jamiyatning muvafaqiyatli rivojlanishi uchun zarur bo'lgan namunali xulq, psixologik mexanizm, sotsial norma va qadriyatlarini o'zlashtirish jarayonidir [1].

Ijtimoiy-falsafiy, psixologik va pedagogik tadqiqotlar jarayonida shaxs ijtimoiylashuviga xos

bo'lgan quyidagi holatlar aniqlangan:

1) shaxsning ijtimoiylashuvida ayrim davrlarning va bir davrdan ikkinchi davrga o'tish jarayonida ro'y beruvchi ijtimoiy omillar (mega omillar, makro omillar, mezo omillar, mikro omillar), voqeliklar hamda ularning ta'siri etakchi o'rin tutadi (J.Piaje, A.V.Mudrik);

2) bolaning kamol topishi, shaxs bo'lib shakllanishida ijtimoiy, xususan, ota-onalar va bola o'rtasidagi munosabatlar, ularning o'zaro hissiy birligi muhim ahamiyatga ega (Z.Freyd);

3) shaxs muayyan sxemalar hamda kognitiv tuzilmalar yordamida boshqariladi; shu sababli uning ana shu sxema va kognitiv tuzilmalarga moslashuvi ijtimoiylashuv mohiyatini anglatadi (J.Piaje);

4) shaxs ijtimoiy ta'sirlar yordamida ilmiy bilimlar hamda kishilik madaniyati unsurlarini o'zlashtiradi, ularning negizida esa u aqliy jihatdan kamol topadi va axloqiy sifatlarga ega bo'ladi – mazkur holat shaxs ijtimoiylashuvining ustuvor jihati hisoblanadi (T.Persons, R.Beyla);

5) shaxsning ijtimoiylashuvi turli ijtimoiy tuzumlar, jamiyat rivojining muayyan davrlarida bir xil kechmaydi; har bir davri shaxsning ijtimoiylashuvida o'ziga xos ko'rinishda namoyon bo'ladi (R.Benedikt, M.Mid);

6) ijtimoiylashuv bolalikkagina xos xususiyat bo'lmay, shaxs hayotining barcha davrlarini qamrab oladi (Z.Freyd, T.Persons, R.S.Nemov) [2].

Bizning tadqiqotimiz doirasida mazkur tushunchaning mohiyati A.V.Mudrik tomonidan berilgan ta'rifga ko'proq mos keladi: "Ijtimoiylashuv – madaniyatni o'zlashtirish va qabul qilish jarayonida insonning rivojlanishi hamda o'z-o'zini o'zgartirib borishidir" [3].

Ma'lumki, ijtimoiylashuv shaxsning jamiyatdagi qadriyatlarini qabul qilishi va zaruriy darajada ijtimoiy, fuqaroviy va shaxsiy etuklikka erishishi asosida jamiyatga kirib borishidir [4].

Shaxsning ijtimoiylashuvi esa, inson o'zini jamiyatda shaxs sifatida anglab borishi jarayonidir. Bu tarbiya, ta'lim, o'z-o'zini tarbiyalash jarayonida yuzaga kelib, inson qachonki, o'z maqsadlarini mustaqil aniqlay olsa va ularga erishish yo'llarini belgilay olganida, o'z qadr-qimmatini anglab etganida, jamiyatdagi o'z o'rniga ishonch hosil qilgan taqdirda amalga oshadi. Boshqacha aytganda, shaxsning ijtimoiylashuvi – ta'lim-tarbiya ta'sirida inson psixologik funksiyalarining takomillashuvi, ijtimoiy-axloqiy qadriyatlar, xulq-atvor me'yor va qoidalarining o'zlashtirilishi, dunyoqarashining boyish jarayoni va natijasi.

Ijtimoiylashuvning mufassal tavsifini va uning pedagogik faoliyatdagi o'rnini A.M.Stolyarenko quyidagicha keltirib o'tadi: "...Ijtimoiylashuv jarayoni o'zining sifat xususiyatlariga, tarkibiga, qonuniyatlariga, omillariga, shart-sharoitlariga, boshqarilishiga va ijtimoiylashgan insonda namoyon bo'lishiga (uning xususiyatlari, sifatlari, o'ziga xosliklari) ko'ra murakkabdir". Ana shu sababli u o'zida turli fanlar tomonidan ko'rib chiqiladigan ijtimoiylashuvning xilma-xil – madaniy, axloqiy, xuquqiy, mehnat, psixologik ko'rinishlarini aks ettiradi. Pedagogika haqida gap ketganda esa, bu sohadagi ijtimoiylashuv jarayoni pedagogikaning predmeti, sohasi va ehtiyojlarining o'ziga xosligini

hisobga olib, pedagogik ijtimoiylashuv turi sifatida alohida e'tibor bilan qarab o'tiladi. Bu insonning dunyoga kelgan vaqtidan boshlab ijtimoiy belgilangan va muhim pedagogik yangidan shakllanuvchi tajribalarni – tarbiyalanganlik, ta'lim olganlik, ma'lumotlilik va rivojlanganlik hamda ularning kelgusidagi butun umri mobaynida muttasil o'zgarib borishi (mukammallashuvi) jarayoni va yuzaga kelish natijasidir.

Bu holda shaxsga nisbatan sust ravishda yondashuv kuzatilmaydi, balki u ijtimoiy munosabatlarning va pedagogik tizimning sub'ekti sifatida, tajriba egallashda faollik va mustaqillikni namoyon qiluvchi hamda o'z-o'zini shakllantiruvchi, shu bilan birga o'z hayot yo'li uchun javobgarlikni his etuvchi sub'ekt sifatida qaraladi. Pedagogikaning vazifasi – insonga fikrlovchi shaxs, o'z davlatining va jahonning fuqarosi bo'lib etishishiga, jamiyatda o'z o'rnini va xulq-atvorini, o'z istak-maqсадlarini yo'nalishini anglaydigan, pedagoglar va jamiyatdagi pedagogik tizim bilan birgalikda umuminsoniy qadriyatlarni saqlash va mustahkamlashga yo'nalgan shaxs bo'lishiga yordam berishdir" [5].

Iqtidorli o'quvchilarning ijtimoiylashuvida quyidagi bosqichlarni hisobga olish alohida ahamiyat kasb etadi:

1. Boshlang'ich jamoalashuv yoki moslashuv bosqichi. Bunda o'quvchi tomonidan ijtimoiy tajriba o'zlashtiriladi, moslashtiriladi va qabul qilinadi.

2. Individuallashuv bosqichi. Bunda o'quvchilarni o'z ustida mustaqil ishlashlari va mustaqil firlarini ruyobga chiqarishda o'zining mustaqil fikrini bildirish istagi, jamoat xulq normalariga nisbatan ijobiy hamda tanqidiy fikrlash paydo bo'ladi.

3. Integratsion bosqich. O'quvchi jamiyatda o'zi o'rnini topish, jamiyat hayotiga kirishish, atrofdagilarga ijobiy tomondan tanilish, faoliyatda o'zini ijobiy tarafdin ko'rsatish harakatiga tushadi, ya'ni shaxs sifatida o'zini tanitish istagi birinchi o'ringa chiqadi.

SHu o'rinda ta'kidlash lozimki, agar shaxsning ijodiy izlanishi, intellektual salohiyatini ko'tarish harakatlari biror ijtimoiy guruh yoki jamiyat tomonidan qabul qilinsa, integratsion bosqich muvoffaqiyatli o'tadi. Mabodo buning aksi bo'lsa, quyidagi holatlar kelib chiqadi:

- o'quvchida norozichilik kayfiyati paydo bo'lib, tushkunlik holatiga tushadi;
- o'zi harakatlarini tahlil qilib, o'zini o'zgartirishga harakat qiladi;
- o'quvchi o'zida tashkilotchilik, etakchilik, o'zini ko'rsatish kabi hislatlarni jilovlab, mavjud muhitga moslashish harakatiga tushadi.

1. Ijtimoiy faoliyat bosqichi. Bu bosqich inson balog'atga etgan davrdan boshlab, hayotining oxirigacha davom etadi. SHaxsning o'zini-o'zi tarbiyalash jarayoni, ya'ni o'zining intellektual salohiyatini tashqi va ichki omillar ta'sirida shakllantirib boradi. Bunda mehnat jamoasidagi ijtimoiy-psixologik muhit katta ahamiyatga ega.

«Kasbiy ijtimoiylashuv» tushunchasiga berilgan ta'rif va tavsiflarni umumlashtirib, uni quyidagicha talqin etish mumkin:

Kasbiy ijtimoiylashuv - shaxs kamolotining muhim jihatlaridan biri bo'lib, shaxsning faqatgina mehnat va kasbiy faoliyatni tanlash bilan bog'liq

ehtiyoj va qiziqishlarini ifodalaydi (umumiy rivojlanish barcha ehtiyojlar majmuasini, uning borliqqa, atrofdagilarga, o'ziga nisbatan munosabatlari tizimini ifoda etadi).

Kasbiy ijtimoiylashuv – mehnat faoliyati yoki kasb sohasining aniq turini tanlash bilan bog'liq, aniq va ongli ravishda qabul qilinadigan qarorning ifodalanishi bo'lib, o'quvchilar bilan amalga oshiriladigan maqsadga yo'naltirilgan ishlar bilan bevosita bog'liq bo'ladi.

Shunday qilib, kasbiy ijtimoiylashuvni o'quvchida pedagogik faoliyatga bo'lgan ehtiyojni rivojlantiruvchi, unga nisbatan mas'uliyatli hamda ijodiy yondashuvni, ijtimoiy qadriyatlar motivatsiyasini tarbiyalovchi hamda shaxsga qaratilgan yo'nalish kasb etuvchi jarayonlar alohida tarkibiy qismlarining o'zaro integratsiyasi sifatida qarash mumkin.

«Kasbiy ijtimoiylashuv» deganda o'qituvchining o'zgarib boruvchi ta'lim muhitida to'g'ri yo'nalish olishiga ko'maklashuvchi qiyofa, qadriyatlarning aksi va pedagogik borliqdagi qiyofalar tizimi tushuniladi. Biroq, qiyofa-ko'rinish-haqiqat modelining shakllanishi o'z-o'zidan dolzarblik kasb etmaydi.

Biz ko'z o'ngimizda namoyon bo'layotgan olamda to'g'ri yo'nalish topishimiz uchun unda mavjud bo'lgan qiyofa - model - belgilar bilan ish yurita olishimiz lozim.

Shaxsiy hamda kasbiy rivojlanishning mohiyati – borliqning soddalashgan, kichraytirilgan aksini yaratish, ya'ni undagi lavhalarni yuzaga keltirish – yaratish - shakllantirish - hosil qilishdan iborat. Borliqdagi qiyofalarni mos ravishda qo'llay olish uchun biz o'zimizda ushbu lavhalardan hayotning to'laqonli aksini yarata olishimiz lozim.

Kasbiy ijtimoiylashuv jarayonining maqsadi - uni qiyofa -modellardan qayta tiklay olishdan iborat.

Shunday qilib, kasbiy ijtimoiylashuv tushunchasi o'qituvchi tomonidan o'z hayotiy va kasbiy yo'nalishining aqliy-vositaviy ta'minotini shakllantirishni ifodalaydi, degan to'xtamga kelindi va ana shu asosida «kasbiy ijtimoiylashuv» tushunchasining statik modeliga ega bo'lindi.

P.A.Rudik «Shaxsning psixologik xususiyatlari inson faoliyatida qo'yadigan maqsadlarida, ushbu maqsadga erishish usullarida, faoliyat jarayonida aloqada bo'luvchi boshqa insonlar bilan munosabatida o'z ifodasini topadi. Bu kabi barcha xususiyatlar tasodifiy emas. Ular shaxsning mehnatda qaror topishini ifodalaydi, shuningdek ma'lum darajada turg'un xarakterga ega bo'lgan, insonning faoliyatiga maqsadga yo'naltirilganlik baxsh etuvchi intilishlari, qiziqishlari hamda dunyoqarashida o'z aksini topadi» deb ta'kidlaydi.

A.V.Suvorovning fikriga ko'ra, shaxsning shakllanishida inson faolligiga munosabatini belgilab beruvchi mayllar tizimining tarkib topishi namoyon bo'ladi.

Pedagogik hodisa sifatida kasbiy ijtimoiylashuv tushunchasi yoshlar kasbiy tarkib topishining qismi sifatida A.P.Belyaeva, E.A.Klimov, A.P.Seyteshev va boshqalar tomonidan tadqiq qilingan va pedagogik amaliyotda o'z tadbiqini topgan.

Bim-Bad B.M. va Petrovskiylarning fikriga ko'ra, kasbiy ijtimoiylashuvning pedagogik mantiqi «keng

ijtimoiy motivlar, bilish faoliyati hamda ijodkorlik qobiliyatlariga qiziqishning aniqlanishi va bosqichma-bosqich rivojlantirib borilishi, shuningdek, yoshlarga nisbatan tabaqalashtirilgan yondashuvning joriy etilishi» bilan belgilanadi.

D.N.Arziqulov tomonidan olib borilgan tadqiqot ishida kasbiy ijtimoiylashuv jarayonini tahlil qilib, «kasbiy qiziqish», «kasbiy yo'naltirilganlik» kabi tushunchalarni aniqlab bergan. Muallifning fikriga ko'ra, yoshlarning kasbiy ijtimoiylashtirishga samarali yordam berish maqsadida ushbu jarayonning ob'ektiv qonuniyatlarini bilish va o'rganish talab etiladi.

Keyingi yillarda, yuqorida qayd etilgan tadqiqotlardan tashqari L.M.Mitina, O.V.Kuzmenkova, E.I.Rogovlarning izlanishlari ham yuqori ahamiyat kasb etdi.

L.M.Mitina va O.V.Kuzmenkovalar o'z ishlarida o'zlari tomonidan yaratilgan o'qituvchining kasbiy rivojlanish konsepsiyasini turli jihatlarini tushuntiradilar.

Ular o'qituvchining kasbiy rivojlanishi kasbiy ahamiyatli shaxs sifatleri va qobiliyatlari, kasbiy bilim va ko'nikmalarining o'sishi, shakllanishi, integratsiyasi hamda pedagogik mehnatda o'z amaliy tadbiqini topishi kerak ekanligini e'tirof etadi, biroq asosiy omil sifatida – kasbiy faoliyatida o'z imkoniyatlarini ijodiy namoyon qilishiga olib

keluvchi shaxsning o'z ichki hislarini yangicha qura olishi, yashash tarzi hamda o'z ichki dunyosini faol tarzda o'zgartira olishi qaraladi.

Ilmiy adabiyotlarning tahlili shuni ko'rsatadiki, kasbiy ijtimoiylashuv quyidagi usullarda aks ettirilishi mumkin:

– jarayon sxemasi asosida (davrlar, bosqichlar, darajalarning vaqt bo'yicha ketma-ketligi ko'rinishida);

– faoliyat tuzilmasi tarzida (vosita va usullar majmuasi ko'rinishida, bu o'rinda o'zaro ta'sirlashuv vaqt bo'yicha emas, qo'yilgan maqsadga ko'ra talqin qilinadi).

Shaxsning kasbiy ahamiyatli sifatlarining shakllanishi individ tomonidan o'z moyilliklarini anglab etguniga qadar amalga oshadi. Ta'lim olish, rivojlanishga bevosita ta'sir ko'rsatadi va rivojlanishning erishilgan darajasi ta'lim olish jarayonlarining kechishiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi.

Alohida bilim va ko'nikmalarining egallanishi insonda tasavvurni, dunyoqarashni, e'tiqodni shakllantiradi. Inson bulardan o'zining keyingi hayotida foydalanib o'z hayotiy o'rnini, bo'lajak kasbi to'g'risidagi tasavvurlari hamda qadriyatlarga bo'lgan munosabatini belgilaydi. Ushbu hodisalar kasbiy ijtimoiylashuvning pedagogik yo'naltirilganligini belgilab beradi.

Adabiyotlar

1. Falsafa: qomusiy lug'at (Tuzuvchi va mas'ul muharrir Q.Nazarov). – T.: «Sharq», 2004, 173-174-b.
2. Сластёнин В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Общая педагогика. В 2 ч. – М.: ВЛАДОС, 2003, Ч.1. – С. 8-9.
3. Мудрик А.В. Основы социальной педагогики. – М.: АСАДЕМА, 2006. – С.7.
4. Занина Л.В., Меньшикова Н.П. Основы педагогического мастерства. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2003, 43-6.
5. Столяренко А.М. Общая педагогика. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – С.25.

REZYUME

Mazkur ilmiy maqolada bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy ijtimoiylashtirishning nazariy-metodologik masalalari, ijtimoiylashuv, ijtimoiylashuvdagi asosiy mezonlar, metodologik g'oya va qarashlarni aniqlovchi mezonlar, kasbiy ijtimoiylashuv, kasbiy ijtimoiylashtirishning tashkiliy-metodik mezonlari haqida fikr yuritilgan.

РЕЗИОМЕ

В научной статье рассматриваются методологические и теоретические вопросы профессиональной социализации будущих учителей, социализация, основные критерии социализации, критерии для определения методологических идей и взглядов, профессиональная социализация, организационные и методологические критерии профессиональной социализации.

SUMMARY

The article deals with the methodological and theoretical issues of professional socialization of future teachers, socialization, the main criteria of socialization, criteria for determining methodological ideas, professional socialization, organizational and methodological criteria for professional socialization.